

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

**IV. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BÂN-I VELÎ SEMPOZYUMU**

-HANEFÎLİK-MÂTURÎDÎLİK-

05-07MAYIS 2017

CİLT 2

Kastamonu Üniversitesi
IV. Uluslararası
Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu
-Hanefilik-Mâturîdîlik-

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ

Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

(Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

ISBN: 978-605-4697-06-9 (Tk)

978-605-4697-08-3 (2.c)

Aralık 2017, Kastamonu

Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin
ilmî ve hukuki sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Her hakkı saklıdır.

MÂTÜRÎDÎ'NİN DUYULAR VE TECRÜBEYE DAYALI BİLGİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE

Sıddık KORKMAZ¹

Özet

Müslüman toplumların günümüzde yaşanan küresel medeniyetle irtibat kurma konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığı ortadadır. Yaşanan sıkıntıların küreselleşmeden başlamak üzere siyaset, ekonomi, eğitim ve öğretime varıncaya kadar geniş bir alanla irtibatlı olduğu açıktır.

Kültür ve medeniyetin bilgi ile ortaya çıktığı, her medeniyetin arkasında büyük bir bilgi birikiminin bulunduğu aşikârdır. Vahyin temel hedefi insanları cehaletten kurtarıp aydınlığa kavuşturmadır. Bu hedefini bilgi vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. İnsanların neye nasıl inanacağı ve bu inancın hayata nasıl aktarılacağı da bilgi sayesinde oluşmaktadır. Bilgiden neyin kastedildiğinin sadece ilim terimi ile ifade edildiği hatırlanarak Kuran'a bakılırsa, yüzlerce âyetin bu hakikati ifade ettiği görülür. Yüzlerce âyette inananların bu hazineye sahip olması gerektiği belirtilir. Bir mezhep kurucusu ve İslam âlimi olarak İmam Mâtürîdî, Kur'ân'ın bu önemli çağrısına kulak vererek öncelikle bilginin ne olduğu üzerinde durmuş ve onu elde etmenin yollarını izah etmeye çalışmıştır. En genel şekliyle bilgi elde etmenin yollarını, duyular, haberler ve istidlal şeklinde ortaya koymuştur.

Mâtürîdî'nin duyular konusu altında ele aldığı bilgi türleri insanın beş duyusuyla, yani; görme, işitme, koku alma, tat alma ve dokunma duyuları vasıtasıyla elde ettiği bilgi çeşitleridir. Mâtürîdî, insan denilen varlığı, diğer canlılardan ayıran temel vasfına bilginin götüreceği tezinden hareket etmektedir. İnsan denilen canlının temel hareket etme dürtüsü hayatta kalmak ve çoğalmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. İnsanın temel hedefine ulaşmak için kullanacağı ve dayanacağı bilgi kaynaklarından birinin duyuları olması son derece önemlidir. Çünkü Mâtürîdî'ye göre sadece sezgi ya da kalbî çıkarsamalar bu temel hedefe ulaşmak için yeterli değildir.

Mâtürîdî'nin beş duyuyu bilgi kaynakları arasında sayması onun dine ve insan faktörüne gerçekçi bir nazarla yaklaştığının ifadesi olarak görülebilir. Tarihi süreçte Müslüman âlimler tarafından maalesef bu gerçek üzerinde yeterince durulmamış gibi görünmektedir. Çoğunlukla bilginin kaynak ve alanları, sezgi, ilham ve keşif gibi beş duyu tarafından kontrol ve denetimi mümkün olmayan mecralara kaydırılmıştır denilebilir. Tebliğimizde, dini bilginin elde edilmesi ve özellikle kullanılması alanında Mâtürîdî'nin tecrübeye dayalı bilgi hakkındaki görüşlerinden yola çıkılarak günümüz sosyal ve fen bilimlerinin dini bilgi içinde ele alınıp alınamayacağına imkânı tartışılacaktır. Buna ilaveten din ile ilgili konu ve problemlerin çözümünde tecrübeye dayalı bilginin önemi ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Bilgi, Dinî bilgi, Beşerî bilgi, Bilginin kaynakları, Mâtürîdî.

ON THE TEACHING OF MATÜRÎDÎ ON SENSES AND EXPERIENCED KNOWLEDGE

Abstract

Muslim societies have big problems with global civilization nowadays. It is clear that the problems have connections with wide field from the globalization to politics, economy, education and teaching issues. It is well known that culture and civilization emerge with knowledge and every civilization has a huge reservoir of knowledge behind it. Islamic revelation has a basic target that is the salvation of humankind from ignorance to illumination.

¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi (İslam Mezhepleri Tarihi) Öğretim Üyesi skorkmaztr@gmail.com

This target is obtained with resources of knowledge. People learn what and how to believe in and also what to practice in daily life with knowledge. If we look at the Quran remembering that the term of *ilim* is used for knowledge, it can be seen that hundreds of Quranic verses are used for this reality. Expressed in the hundreds of Quranic verses are that the believers must gain that treasure. Imam Mâtürîdî as a founder of a sect and a scholar of Islam paid attention to this reality and he clarified what is this knowledge and he tried to explain how this can be obtained. He states in a wide way that the methods of gain of knowledge are physical senses, transferred narrations, and reasoning.

The kind of knowledge that Mâtürîdî dealt with in the topic of senses are the five senses i.e., vision, hearing, smelling, hearing and touching that are way of gaining knowledge. Mâtürîdî claims that the knowledge is separate human being from the other living beings. It is seen the basic instinct for humankind is to be alive and breed or reproduce. It is very important for humankind in reaching these basic goals that we use senses. According to the Mâtürîdî system only senses or logical occurrences are not enough to reach these goals.

It can be accepted that Mâtürîdî's approach to the five senses as a source of knowledge adds to knowledge of religion and humanity in a realistic way. This reality does not seem emphasized by the Muslim scholars in the historical period. The source and field of knowledge are mostly shifted by Muslim scholar to intuition, inspiration and oracle that are out of control of the five senses. We will address in our study how we can deal with experienced knowledge as a religious knowledge and we can accept daily knowledge of liberal arts and science by referring to Maturidi's approach. In addition to these questions can we use experimental knowledge for the problems that are related to religion?

Key Words: Knowledge, religious knowledge, knowledge of human kind, source of knowledge, Mâtürîdî.

1. Mâtürîdî ve Bilgi

İmam Mâtürîdî'yi emsalleri içinde ayıran özelliklerinden önde gelenin akla verdiği değerin olduğu bilinmektedir. Aklın en önemli fonksiyonu bilgi üretmesi ve isim koyma yetisinin olmasıdır. İnsan bu özelliği sayesinde öteki canlılardan ayrılır ve Allah ona yeryüzünü şekillendirme ve anlamlandırma (emanet) görevini² vermiştir. Bu görevini yerine getirmesi için de peygamberler göndererek onların rehberliğinde bu işin nasıl olması gerektiğinin örneklerini sunmuştur. Zamanla inanan insanlar peygamberlerin örneklik vasfını göz ardı etmiş, bazen iyi niyetle bazen de cehalet sebebiyle Tanrı'nın maksadının dışına çıkarak hayatın kurulması görevinin ifasında başarısız kalmıştır.

Medeniyetler hiç şüphesiz bilgi temelli yapılar sayesinde oluşmakta ve ayakta durmaktadırlar. Bilginin ne olduğu ise epistemoloji tartışmaları altında felsefenin temel alanlarından birisi olarak varlığını sürdürmektedir. Bilgi nedir? bilginin doğduğu yer veya kaynak nedir? bilginin değeri nedir? Yani bilginin doğruluğu, gerçekliği ve geçerliliği nedir? gibi sorular güncelliğini korumaktadır. Bu sorular iki temel alanı ortaya çıkarmaktadır. 1. Bilginin kaynağı nedir? 2. Bilginin değeri nedir? Bu temel sorulara genellikle aşağıdaki gibi cevaplar verilmektedir.

Bilginin kaynağı meselesinde dört temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar bilginin akıldan doğduğunu savunan rasyonalistler, bilginin duyulardan kaynaklandığını savunan sensualistler, bilginin deneye dayandığını savunan ampiristler ve bilginin sezgiden geldiğini savunan entüisyoistler olarak sınıflandırılmaktadır.

Bilginin değeri meselesinde ise yine farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar, bilginin doğuştan ve aklın ürünü olduğunu savunan dogmatikler, her çeşit bilgiden şüphe eden septikler, bilginin izafi olduğunu savunan rölativistler, şüphesiz olarak bileceğimiz şeylerin sadece kendi şuurumuz olduğunu savunan pozitivistler ve bilgiyi bilgi yapan şeyin fayda ya

² " Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir ", Ahzâb, 33/72.

da işe yaraması olduğunu savunan pragmatistler şeklinde tasnif edilirler.³ Bu sınıflandırmalar günümüze ait olup Mâtürîdî'nin döneminde bilinen kategorize şekilleri değildir. Bununla birlikte bilginin kaynağı meselesinde Mâtürîdî'nin en yakın durduğu kesim sensualistler, bilginin değeri meselesinde ise en uzak durduğu kesim septikler ve rölativistler olarak görünmektedir.

Mâtürîdî'nin bilgi konusuna yaklaşımı bir filozof, medeniyet kuramcısı veya siyaset teorisyeni olmaktan öte İslam'ın temel unsurları, ilkeleri ve kaynaklarını ispat ve tespit etmek için çeşitli iddialara cevaplar veren âlim şeklindedir. Duyular ve tecrübeye dayalı bilginin değerini teslim etmenin ötesinde, ondan bir felsefeci, bir tıp doktoru ya da teknoloji mühendisi olmasını beklemek doğru değildir. Bununla birlikte bir din âlimi olarak, özellikle duyularla elde edilen bilgi ve aklın kullanılmasına vermiş olduğu değer son derece kıymetli ve dikkat çekicidir.

2. Mâtürîdî'de Bilgi Formları

Mâtürîdî'nin bilgi kuramı üç temel üzerine kuruludur. Bunlar: 1. Duyular, 2. Haberler, 3. Akıldır. Bunların başka bir biçimde söylenişi; idrak, haberler ve istidlaldir.⁴

Mâtürîdî bilgi edinme yollarını açıklarken aslında bir yandan da bilginin tanımını yapmaktadır. Ona göre bilgi, "Yararlı olan şeyler, hak ve güzel olan şeyler ve bunları zıtlarından ayıran şeyler" olarak ortaya çıkmaktadır.⁵ Ayrıca bunların "vasıtaları" da bilgi konusunun temel unsurları arasında yer almaktadır. Bilgi kuramının üç temel unsuru bu vasıtaların açılımı olarak görünmektedir.

Bilgi konusuna İslam düşünce geleneği içinde ilk defa Mâtürîdî'nin yer vermesine ve yukarıdaki gibi bir imâda bulunmasına karşın⁶, doğrudan doğruya bilgi tanımlaması yapmamaktadır. Bu yüzden sonraki Hanefiler bilgiyi farklı şekillerde de tanımlamışlardır.⁷ Bunlara bir örnek olarak mesela Pezdevî, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın genelini bilgiyi, "olduğu hal üzere malumu idrak etmek" ya da "malumu olduğu gibi bilmek" şeklinde tanımladığını ifade etmektedir.⁸

Mâtürîdî'nin bilgi edinme konusunda üzerinde durduğu önemli hususlardan birisi tesadüfî veya kehanet türü bilginin doğruyu elde etmede kullanılabilecek bir yöntem olarak kabul edilmemesidir. Kura ve kehanet türünden bilgi gerçeğe ulaşmaya yaramayan ve reddedilmesi gereken unsurlardır.⁹ Sihirbazlık veya falcılık gibi olan bu türden bilgiler de aslında tecrübeye dayalı bilgiler olup çalışma yoluyla elde edilebilir ya da geliştirilebilir. Özellikle irfanî gelenek olarak tanımlanan kesimde oldukça yaygın kullanılan bu bilgilerin kişiye özel bilgiler olduğunu, bu bilgiye dayanarak hukuk ve toplum kurulamayacağını belirtmek gerekmektedir.¹⁰ Bu türden bilgilerin denenme, sınanma ve yanlışlanabilme özelliği bulunmadığı için genelleştirilme ve kurallaştırılma özelliği de bulunmamaktadır. Bu özellikleri sebebiyle Mâtürîdî tarafından da dışlanmaktadır. Psikolojik ya da bireysel tecrübenin konusu olabilecek keşif, ilham ya da kehânet türü varsayımlar bireysel tecrübeye dayalı bilginin kontrolünde kullanılır ise hayatın güzelleşmesine katkı sağlayabilir.

³ Evkuran, Mehmet, *Ahlâk Hakikat ve Kimlik, İslam Kelâmında Ahlâk Problemi*, Araştırma Yayınları, Ankara 2013, s. 43 vd.; Erdem, Hüsamettin, *Bazı Felsefe Meseleleri*, Hü-er Yayınları, Konya 1999, s. 37-38.

⁴ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, Ankara 2002, s. 9 vd.

⁵ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 9.

⁶ Kutlu, Sönmez, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî", *İmam Mâtürîdî ve Matudilik*, Kitâbiyat, Ankara 2003, s. 30; Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul 1998, 29 vd.

⁷ Kalaycı, Mehmet, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013, s. 300.

⁸ Pezdevî, Ebu Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, trc. Şerafeddin Gölcük, Kayihan Yayınları, İstanbul 1988, s. 14.

⁹ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 9.

¹⁰ Bu türden yaklaşımların sakıncalı örnekleri için bkz. Atalan, Mehmet, *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdık'ın Yeri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, 133 vd.

Mâtürîdî'ye göre idrak **duyular** yoluyla oluşmaktadır. Bunun anlamı insanı insan yapan özellikler içerisinde duyuların da önemli bir konumda olduğudur. İnsanın aklını kullanma ve sorumlu bir varlık haline gelmesinde duyuların önemli bir katkısı vardır. Beş duyu olarak bildiğimiz; görme, işitme, dokunma, tatma ve koklama yetenekleri bu katkıyı sağlamaktadır. Mâtürîdî bu temel özelliklerin değerini kabul etmeyenleri inatçılıkla suçlamaktadır.

Mâtürîdî'ye göre bilgi formları duyulardan sonra haberler ve istidlal şeklinde devam ederek toplamda üç kategoriden oluşmaktadır. Bunların arasındaki haberler ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan inkâr edilmesi mümkün olmayan ve birinci kesimde kast ettiği haber vahiydir. Bu haberi getiren de doğal olarak Hz. Peygamberdir.¹¹ **Mütevâtir Haber** olarak tanımladığı bu haber türünü ya bizzat kaynağından yani peygamber ya da melekten duymuş olmak ya da yanılmaları ve yalan söylemeleri muhtemel kişilerden geldiğini kabul etmek gerekmektedir.

Mâtürîdî'ye göre haber kategorisine dâhil olan ikinci tür haber ise **Haber-i Vâhid**'dir. Bu haberler de Hz. Peygamber'e izafe edilmektedir ancak bunlar vahiy derecesinde olmadığı için onlarla amel etmek veya onları hiç dikkate almamak gibi bir durum söz konusudur. Bu tür haberler konusunda, haberi nakleden kişinin durumu ve haberin niteliği iyi araştırılmalıdır. Haberin muhtevası kesin delillerle mukayese edilmelidir.¹² Mâtürîdî'nin bu yaklaşımı Ebû Hanîfe'den devralmış olduğu bakış açısının ürünüdür. Ebû Hanîfe, *el-Âlim ve'l-Müteallim* adlı eserinde benzer bir konuyu ele alır ve şu şekilde açıklar: *Talebe: Bazıları bana 'bu konulara asla girme! Çünkü Hz. Peygamber'in ashâbı bu konulara girmediler. Onlar için yeterli olan senin için de yeterlidir' diyorlar. Âlim: 'Onlar böyle dediklerinde, "evet, ben onların durumunda olsaydım, onlar için mümkün olan benim için de mümkün olurdu." şeklinde cevap ver. Oysaki onların şartları ile bizim şartlarımız bir ve aynı değildir. Biz, bize ta'an eden, kanımızın dökülmesini helal sayan kimselerle karşı karşıyayız.'* Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Ebû Hanîfe ya da Mâtürîdî'nin tavırlarında açık ve net olan iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'e söz isnat eden kişinin kimliğidir. Bu kişinin kimliğinin, söz konusu rivayet zincirindeki son şahıs olması ile o anda bize o sözü nakleden kişinin kim olduğu arasında fark yoktur. Bu kişinin kimliğinin iyice tespit edilmesi ve bu rivayeti aktarmasındaki temel hedefi açıkça ortaya konulmalıdır. İkinci husus ise Hz. Peygamber'e izafe edilen sözün içeriğinin açık seçik ve anlamlı bir hale getirilmesidir. Hz. Peygamber'e anlamsız ya da cahilce bir sözü izafe etmekten sakınmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Mâtürîdî'nin üçüncü kategoride zikretmiş olduğu **istidlâl**, yani akıl yürütme ise bilgi edinmenin üçüncü kaynağıdır. Akıl yürütme bir bilgi kaynağı olmakla birlikte, üzerinde özellikle durulması gereken husus bu alanda ileri sürülen bilgilerin sihir ya da büyü olmamasıdır. Konunun bu hassas nitelikleri sebebiyle Allah Teâlâ hem cinlere hem de insanlara cevap olmak üzere apaçık olan Kur'an-ı Kerîm'i göndermiştir. Yani akıl yürütmeye örnek olacak kaynak Kur'an'dır. Mâtürîdî'ye göre Kur'an'da örnek olarak bulunan âyetlerde Allah'ın canlıları, deveyi, dünyayı ne şekilde yarattığı gibi konular bulunmaktadır. Ayrıca bu yaratılmışların içinde "Sünnetullah" denilen doğa kanunlarının saklı bulunduğu dair misallere dikkat çekilmektedir.¹³ Bu örneklerden gerekli kuralları çıkarması gereken akıl, insanın kendisi ve çevresiyle ilgili alaka ve irtibatında en üstün ve en ayırıcı bir güç, bir yeti ve bir özelliktir. Bu özellik vasıtasıyla insan karmaşık ve kaotik durumlardan kurtulmakta, karmaşık olanı düzenli hale getirmekte, sağlam ve tutarlı bilgiye ulaşmaktadır.¹⁴ Ulaşmış olduğu bilgilerle hayatını kurmakta, kültür ve medeniyetler inşa etmekte, yanlışından geri dönmekte ve en doğru olanı arama çabasını da sürdürmektedir.

¹¹ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 11.

¹² Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 12.

¹³ Mesela bkz: Fussilet, 41/53-54; el-Ğâşîye, 88/17-20; el-Bakara, 2/164; ez-Zâriyât, 51/20-21. Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 13.

¹⁴ Şahin, Naim, *Bir Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an'da Akıl*, Adal Ofset, Konya 2010, s. 19.

Mâtürîdî açısından aklın delil oluşunu inkâr edenlerin bu görüşlerini savunmak için akıldan başka dayanacakları başka bir delil yoktur. Çünkü insan yaratılan varlıkları yönetmek, bunun için mücadele etmek ve bu uğurda faydalı ve güzel olan şeyleri bulmak gibi özellikleriyle ayrıcalıklı hale gelmiştir. İnsanın bu özelliğini belirgin hale getirmesinin yolu nesne ve olayları incelemek suretiyle aklını kullanmaktan ibarettir.¹⁵

3. Peygamberlik ve Bilgi İlişkisi

Mâtürîdî'nin duyular ve tecrübeye dayalı bilgi formları hakkında öne sürdüğü görüşlerinden tartışmaya açık olanları da vardır. İmamın bu fikirleri özellikle "Nübüvvet" bahsinde, sanat ve meslekler hakkında yoğunlaşmaktadır. Mesela peygamberliğin ispatı konusunda şöyle demektedir:

"...Nihayet yukarıdan beri sözü edilen diller, isimler, sanatlar, tıp ve mesleklerin tamamı, şehir ve ülke yolları, hayvanların eğitimi ve kullanma yöntemi; evet bu zikredilen hususların bizzat kendileri, temel ilkelerinin akılların çıkarımıyla değil peygamberlerin öğretimi ve yol göstermesiyle öğrenilip uygulandığının apaçık delilini oluşturmaktadır..."¹⁶

Mâtürîdî'nin eğitim ve öğretime konu olan birçok meslek dalını peygamberlik mesleği ile irtibatlandırması bu meslek dallarının geliştirilip yeni alanlara kapılar açılmasını önlemek anlamında değildir. Onun temel hedefi peygamberlik mesleğinin öncü ve öğretici özelliğini vurgulamaktır. Yukarıdaki görüşlerinin devamında şöyle demektedir:

"Yine, Allah insan türünü her bir organını (sonuna kadar) kullanabilecek bir yapıya sahip kılarak yaratmış, bunun için de eklemelerine esneklik vermiştir... Şayet O, insanı bütün bu imkânları kullukta kullanmak üzere yaratmış olmasaydı ondaki iş görme ve faydalanma gücünü hayvanlarda ve kuşlarda olduğu gibi sınırlı tutardı..."¹⁷

Mâtürîdî'nin özellikle peygamberliğin ispatı sadedinde dile getirmiş olduğu bu tespitlerini duyularla elde edilen bilginin değeri ile eşleştirmek doğru olmayacaktır. Hz. Peygamber'in en önemli mirası olan "sünnet"i yorumlama biçimi son derece dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Ona göre sünnet, duyularla elde edilen bilginin verilerini benimsemek şeklindedir.

Mâtürîdî'nin sünnet konusundaki açıklamalarının yer aldığı âyet metni şu şekildedir: "Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."¹⁸ Söz konusu âyetin yorumunda "hikmet" kelimesinin anlamını "sünnet" olarak tanımlamaktadır.¹⁹ Kelime anlamı itibarıyla hayatı daha anlamlı ve düzenli hale getirmek için bir kural koymak, ıstılâhî olarak da Hz. Peygamber'in yaşamı boyunca takip ettiği yol ve yöntem demek olan sünnetin bu şekilde tanımlanması daha isabetli görünmektedir. Sünnet kelimesine verilen anlam ile fıkıh kelimesine verilen anlam da bu çerçevededir. Mâtürîdî sisteminde bu kavramların aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Akıl ve yorum olmaksızın bu kavramları taklitle sınırlandırmak Mâtürîdî yöntemi ile örtüşecek bir yaklaşım değildir.

Tarihimize göz attığımızda duyularla elde edilen bilginin ya da dinî bilgi olarak kabul edilen ve Mâtürîdî bilgi sisteminde "haber" olarak görülen naklî ilimlerin gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür. Oysa bu alanda üretilen bilgi, gelişmenin temelini oluşturmaktadır. Aynı şekilde dinî bilgi olarak kabul edilen nakillerin işlevselliğini de sağlamaktadır. Haber kaynaklı dinî bilginin yer aldığı el yazması metinlerin korunması, bu güne aktarılması, yeniden neşredilmesi, okunması, yorumlanması, dinleyicilere aktarılması

¹⁵ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 14.

¹⁶ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 226.

¹⁷ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 227.

¹⁸ Bakara, 2/129.

¹⁹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Fatma Yusuf el-Haymî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1425/2004, c.1, s. 96, 106.

gibi birçok husus duyu ve tecrübe alanındaki gelişmeler yoluyla olmaktadır. Duyuların ve tecrübenin verilerinin bilgi ya da ilim olarak görülmemesi Mâtürîdî'nin de ifade ettiği gibi cehalet ve inattan başka bir şey değildir.

Sonuç

İnsanın temel ihtiyaçlarının ne olduğu konusunda çeşitli varsayımlar ve sınıflandırılmalar yapılmaktadır. Bu türden çalışmalarda da hayatta kalma dürtüsünün insanın ilk ve en önemli ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir. Ammâr b. Yâsir'in hayatta kalmak için Müslümanlığını reddetmiş gibi görünmesi ya da hayatta kalmak için aslında haram olan kan, domuz eti ya da alkol gibi besin maddelerinin tüketilmesinin meşru kabul edilmesi gibi hükümler bu gerçeğin ifadeleridir. İnsanın bu temel ihtiyacı bireysel yaşamından toplumsal ve siyasî örgütlenmesine varıncaya kadar geniş bir alanda cereyan etmektedir. Bu geniş alan duyular ve tecrübeye dayalı bilginin geliştirilmesi ile inşa edilebilmektedir. Öte yandan insan neslinin sağlıklı bir şekilde çoğalması ve devam etmesi konusu sadece gayri meşru ilişkinin (zina) yasaklanması ve evliliği teşvikinden ibaret değildir. Kısırlığın tedavisinden başlayıp, kan uyuşmazlığı, gebelik döneminde çocuğun sağlıklı bir şekilde oluşumunu tamamlaması, sağlıklı doğum, bebek ölümlerinin engellenmesi veya çocuk hastalıkları ile mücadele yollarının geliştirilmesi gibi kulluğun merkezinde bulunan ve sadece duyular ve tecrübeye dayalı bilgi yöntemleri ile geliştirilen veya geliştirilmeye çalışılan alanlar da bulunmaktadır. Bütün bu alanlarda ortaya konulan ve söylenen faydalı her bilgi, dinin öğrenilmesini emrettiği türden ilimlerdir.

Duyulara dayalı bilginin elde edilişi pasif bir tutumla gerçekleşmemekte, aktif ve yaratıcı bir çaba istemektedir. Dindar bir mümin açısından bu bilgiye dayalı olarak hayat sürdürmek insanı aşağı bir seviyeye çekmemekte, aksine yüceltmekte ve onurlandırmaktadır. Bilgiyi elde edebilmek için önce bir takım verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sonra bu verilerin malumata dönüştürülmesi, sonra bu malumatın öznel ve nesnel olmak üzere bilgiye dönüştürülmesi ve son olarak da bu bilginin bilgelikle şekillendirilmesi gerekmektedir. Örneğin alfabe de yer alan harfler birer veri durumundadır. Bu harflerle elde edilen isimler malumat, bu isimlerden oluşan bir liste bilgi, bu listedeki isimler hakkındaki kişisel kanaatlerimiz öznel bilgi, listenin ilan edilmesi ve o listenin dışarıya ait kılınması nesnel bilgi, bu listede yer alan kişilerle birlikte birtakım işler planlayıp projeler geliştirme de bilgelik olarak tanımlanabilir. Duyulara dayalı bilginin üretilmesi için aşılması gereken aşamalar başka şekillerde de tasnif edilebilir. Ancak bilgi denilen kıymetli değer kolay bir şekilde elde edilmediği açıktır.

Peygamberleri Allah'ın öteki kullarından ayıran en belirgin özellikleri, öteki kulların sahip olmadığı bir bilgiye yani vahye sahip ve muhatap oluşlarıdır. Onların temel görevi bu kutlu bilgiyi insanlara duyurmak ve onlarla paylaşmaktır. "Bilenlerle bilmeyenlerin aynı olmayacağını"²⁰ mutlak manada tavrın bilgiden yana olduğunu göstermektedir. Bilgi üretilebilen ve kullanılabilen bir nesnedir. Peygamberlerin hayata dair öğrettikleri, hayatın nasıl daha anlamlı ve kolay yaşanabileceğine dair yol açmak, bir yürüyüş başlatmaktır. Bu yürüyüş bireyin ölmesi ve kâinatın son bulması ile sonlanacaktır. Yapılan işlerin niyetlerine göre anlam kazanacağı Hz. Peygamber tarafından ifade edilmiştir. O halde, başta duyular ve tecrübeye dayalı bilgiler olarak kabul edebileceğimiz fen bilimleri olmak üzere, sosyal ve beşerî bilimlerin verilerini, hayırlı işlerde kullanmak şartıyla, sâlih ameller kategorisine dâhil etmek durumundayız demektir. Kendi döneminde Mâtürîdî'nin yaptığı da bundan ibaret olarak görünmektedir.

²⁰ Zümer, 39/9.

Kaynakça

Atalan, Mehmet, *Şiîliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sâdık'ın Yeri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, Ankara 2002.

_____, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, thk. Fatma Yusuf el-Haymî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1425/2004.

Erdem, Hüsamettin, *Bazı Felsefe Meseleleri*, Hü-er Yayınları, Konya 1999.

Evkuran, Mehmet, *Ahlâk Hakikat ve Kimlik, İslam Kelâmında Ahlâk Problemi*, Araştırma Yayınları, Ankara 2013.

Kalaycı, Mehmet, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2013.

Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul 1998.

Pezdevî, Ebu Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, trc. Şerafeddin Gölcük, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1988.

Şahin, Naim, *Bir Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an'da Akıl*, Adal Ofset, Konya 2010.